

ПАНАФРИКАНСЬКИЙ СВІТ МУАММАРА КАДДАФІ

Сафонов Кирило,

здобувач вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
petlura2002@ukr.net

Науковий керівник: **Черевко Оксана,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Глобалізація стала звичним процесом після Другої світової війни. Традиційно в цьому контексті найчастіше згадуються країни Євразії та Америки. Як написав у своїй книзі габонський дипломат та за сумісництвом колишній Голова Генеральної Асамблеї ООН Жан Пінг «в той час, як ці геополітичні організації та торговельні блоки формуються по всьому світу, Африка, яка поглинута логікою війни, балканізації, розколу та мікронаціоналізму, залишається поза цими великими рухами сучасності» [1, с. 110]. Так, у 1993 р. від Ефіопії відокремилася Еритрея, а у 2011 р. Південний Судан здобув незалежність від Судану. Все більше голосів серед африканської політичної та інтелектуальної еліти закликали до відродження ідеалу панафриканського руху, що зародився на початку XX століття.

На африканському континенті найвідомішим захисником панафриканізму безперечно був доктор Кваме Нкрума, перший президент Гани. Понад п'ятдесят років тому він разом з Ахмедом Секу Туре (першим президентом Гвінеї), Гамалем Абделем Насером (другим президентом Єгипту) та Ннамді Азіківе (першим президентом Нігерії) підтримував повну політичну та економічну інтеграцію всіх держав африканського континенту [1]. З цією метою доктор Нкрума виступав за створення федеративної держави континентального масштабу з єдиним центральним урядом, спільним громадянством і єдиною грошовою зоною, яка мала б назву Сполучені Штати Африки.

Вже наприкінці XX ст. у цьому загальному контексті, усвідомлюючи вже накопичені затримки та будучи переконаними в необхідності колективних дій, африканські глави держав вирішили, під керівництвом лідера Лівії Муаммара Каддафі, посилити та прискорити політичну й економічну інтеграцію країн регіону. Замість Організації африканської єдності (ОАУ), створеної у 1963 році, ці лідери задумали створити нову

організацію—міжурядову структуру співробітництва, яка слугуватиме новою основою для континентальної інтеграції, та отримала назву Африканський Союз (AU). Рішення про створення цієї нової організації було ухвалене під час Четвертого надзвичайного саміту Організації африканської єдності, що відбувся в лівійському місті Сирт 8–9 вересня 1999 р.

Оскільки полковник Каддафі заздалегідь не представив свій «проект створення Сполучених Штатів Африки» на розгляд африканських експертів і міністрів, народження Африканського Союзу (AU) того дня не відбулося. Глави держав Нігерії, Південної Африки та багатьох інших країн рішуче виступили проти цього, посиляючися на необхідність дотримання процедурних норм, а також національного та міжнародного законодавства. Згідно з їхніми заявами, «демократичні країни не могли ухвалювати такі зобов'язання без попереднього вивчення відповідних документів, а також без інформування громадськості та парламентів». Однак, у дусі компромісу і, зокрема, щоб віддати належне зусиллям лідера Лівії, було вирішено, за пропозицією президента Сенегалу Абдулая Вада, того дня урочисто проголосити принцип створення цієї нової організації. У спеціальній декларації, що отримала назву «Сиртська декларація», було закріплено рішення про трансформацію ОАУ в Африканський Союз [1].

Конституційний акт Африканського Союзу, підготовлений на основі сучасного європейського досвіду, був остаточно ухвалений через рік, 12 липня 2000 р., на 36-му саміті Організації африканської єдності (ОАУ) в Ломе, Того. Він набув чинності 26 травня 2001 року під час 37-го і останнього саміту ОАУ, що відбувся в Лусаці, Замбія. Після однорічного перехідного періоду Африканський Союз (AU) офіційно замінив ОАУ на своєму урочистому і широко відзначеному установчому саміті, який відбувся 10 липня 2002 року в Дурбані, Південна Африка.

Важливо підкреслити, що для Каддафі було важливо, щоб Африканський Союз діяв саме під керівництвом Лівії і для цього він був готовий вкладати значні фінансові ресурси. Для Каддафі Африка мала бути не лише географічним центром світу, а й ключовим напрямком інвестицій. Основним інструментом для реалізації цієї стратегії був Лівійський Арабський Африканський Інвестиційний Фонд (LAAICO), який мав 19 філій і працював у 25 країнах [2]. Це був важливий важель впливу полковника Каддафі на африканському континенті. Каддафі цікавився не лише гірничодобувною промисловістю. Він фінансував широкий спектр галузей – від сільського господарства до готельного бізнесу, в який вкладав значні кошти. Він вбачав майбутнє африканського туризму саме в розвитку цієї сфери. Розуміючи проблему масової еміграції африканців до Європи, Каддафі прагнув створювати нові робочі місця та покращувати рівень життя місцевого населення. За його

ініціативи було збудовано 23 розкішні готельні комплекси в різних країнах, зокрема в Тунісі, Танзанії, Уганді, Руанді, Габоні, Конго, Буркіна-Фасо, Чаді, Центральноафриканській Республіці, Гані, Гамбії, Гвінеї, Малі, Того та Південній Африці. LAAICO також фінансувала чотирисмугову магістраль в Уагадугу (Буркіна-Фасо), а також найбільший туристичний комплекс країни – готель Libya Hotel Sofitel. Лівійський зовнішньоторговельний банк володів акціями багатьох африканських фінансових установ, зокрема Commercial Bank of Zimbabwe Holdings і Burkina Trade Bank. Каддафі відіграв важливу роль у розвитку телекомунікацій. Його компанія LAP Green Networks розширювала мережі в Нігері (Sonitel, Sahelcom), Уганді (UTL), Руанді (Rwandatel), Кот-д'Івуарі, Судані, Сьєрра-Леоне, Чаді та Замбії [2].

Незважаючи на керівну роль Каддафі, не всі африканські лідери поділяли його радикалізм і бачення щодо розвитку Африканського союзу. Головною метою полковника було потенційне перетворення усього континенту на «Сполучені Штати Африки». Проте це лякало деяких президентів через потенційне зменшення самостійності їхніх країн. Так Президент Південної Африки висловив такі зауваження щодо проєкту «уряду Сполучених Штатів Африки», який мав бути затверджений главами держав на 7-му черговому саміті Африканського Союзу в 2006 р. в Банжулі, Гамбія:

«Нам представили 107-сторінковий документ, який ми не мали часу прочитати чи вивчити, і який порушує питання національного суверенітету, передаючи його установі, чиї повноваження ще не визначені. Я не можу дати згоду від імені свого уряду, не порадившись із парламентом і державними установами моєї країни». Ця різка реакція Табо Мбекі була симптоматичною для глибоких розбіжностей, які ще належало подолати, особливо з боку країн, що прагнули заблокувати будь-які положення, що могло б вказувати на «наднаціональний ухил».

Дійсно, в Африканському Союзі сформувалося два табори, що представляли дві основні концептуальні школи. З одного боку, так звана «реалістична» школа, прихильники суверенітету, «градуалісти» або «мінімалісти», яких очолював президент Табо Мбекі за активної підтримки президента Уганди Йовері Мусевені, прем'єр-міністра Ефіопії Мелеса Зенауї та багатьох інших лідерів Південної та Східної Африки. Вони виступали за поетапний підхід відповідно до плану, передбаченого Абуджським договором, тобто поступове створення спільноти держав на основі регіональних блоків або Регіональних економічних спільнот (RECs), які перед цим повинні бути посилені як так звані «будівельні блоки» інтеграції. З іншого боку, стояла так звана «ідеалістична» або «радикальна» школа, прихильники «максималістського» підходу, «уніоністи» або навіть «федералісти», прапороносцем яких був полковник Каддафі за потужної підтримки президента Сенегалу Абдулая Вада. Вони,

навпаки, наполягали на негайному створенні континентального уряду, як ключового кроку на шляху до Сполучених Штатів Африки, вважаючи, що зволікання означає втрату часу, який Африка більше не могла собі дозволити.

Абуджський договір мав 6 стадій інтеграцій африканських країн. Перший етап передбачав зміцнення існуючої регіональної економіки громад та протягом періоду, що не перевищує п'яти років з дня набрання чинності цим Договором, встановлюючи економічні спільноти в регіонах, де їх немає. Другий етап передбачав, що на рівні кожного регіонального економічного співтовариства та протягом періоду, що не перевищує восьми років, стабілізувати тарифні та нетарифні бар'єри, митні збори та внутрішні податки, що існують. Третій етап закріплював на рівні кожного регіонального економічного співтовариства і протягом періоду, що не перевищує десяти років, створення зони вільної торгівлі, шляхом дотримання розкладу для поступового усунення тарифних і нетарифних бар'єрів торгівлі всередині співтовариства. Четвертий етап інтеграції вже підводив до створення митного союзу на континентальному рівні. П'ятий етап передбачав створення спільного Африканського ринку і спільну політику африканських країн у сферах сільського господарства, транспорту, промисловості, енергетики та наукових досліджень. Також закладався принцип вільного пересування осіб. Останній шостий етап прописував існування Африканського валютного союзу і єдиного Африканського центрального банку з єдиною валютою. Політичний аспект останнього етапу включав в себе створення Панафриканського парламенту [3].

Головною проблемою цього договору Каддафі вбачав терміни— в преамбулі було чітко вказано, що його реалізація розрахована на 34 роки [3]. В останні роки свого життя лівійський лідер витратив як багато зусиль так і грошей для того, щоб пришвидшити його реалізацію. Так вже в 2009 р. було створено Адміністрацію Африканського Союзу, яка була наділена широкими повноваженнями [4].

Також планувалася інтеграція і у військовій сфері. Так у конституційному акті 2000 р. було чітко прописано створення спільної оборонної політики для африканського континенту [5]. Також було закріплено право Союзу втручатися в справи держави-члена відповідно до рішення Зборів щодо серйозних обставин, а саме: військові злочини, геноцид та злочини проти людства [5]. У акті було також прописано просування гендерної рівності, в чому Лівія дійсно зробила чималий прогрес. І, можливо, передбачаючи арабську весну було домовлено про спільні засудження неконституційних переворотів у країнах Африканського союзу.

В одному з останніх своїх інтерв'ю міжнародним виданням в 2010 р. Каддафі цілком позитивно оцінював зрушення у створенні Африканського союзу і зазначав, що лідери континенту дуже наближені до створення єдиної африканської влади і невдовзі все це буде нагадувати Сполучені Штати Америки [6]. Ми не знаємо достовірно, чи вдалося би реалізувати амбітний проєкт такого міждержавного утворення. Каддафі було жорстоко вбито в 2011 р. і після цього сама ідея створення такого союзу була поставлена на паузу.

Висновки. Після смерті Каддафі у 2011 р. сама концепція Африканського союзу зазнала значних трансформацій. Хоча організація продовжує функціонувати, її діяльність нині зосереджена здебільшого на регіональному співробітництві, підтримці миру та вирішенні гуманітарних криз. Більшість амбітних планів щодо створення наднаціональної структури або повного політичного об'єднання континенту були відкладені на невизначений термін. На сьогодні Африканський союз зосереджений на питаннях економічного розвитку, боротьби з бідністю та миротворчих ініціативах. Відсутність такого впливового та харизматичного лідера, як Каддафі, а також різні політичні та економічні інтереси окремих країн ускладнюють реалізацію його задумів. Однак ідея африканського єднання залишається актуальною і продовжує викликати інтерес як серед науковців, так і серед політичних еліт континенту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ping J. Et l'Afrique brillera de mille feux. Paris: Harmattan, 2009. 299 p. URL: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2012/08/pdfs_africa_will_shine_forth.pdf
2. Bartosz W. GADDAFI ON THE INTERNATIONAL ARENA. Political life. 2017. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4011>.
3. TREATY ESTABLISHING THE AFRICAN ECONOMIC COMMUNITY: of 03.06.1991. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/37636-treaty-TREATY_ESTABLISHING_THE_AEC-compressed.pdf.
4. Сполучені Штати Африки: ідея Каддафі стала на крок ближче. Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/world/186351-spolucheni-shtati-afriki-ideya-kaddafi-stala-na-krok-blijche.html> (дата звернення: 26.03.2025).
5. Constitutive Act of the African Union: of 11.05.2000. URL: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf
6. We can build United States of Africa, Gaddafi says. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/world/we-can-build-united-states-of-africa-gaddafi-says-idUSTRE66Q706/>.